

Nowe dla Niziny Mazowieckiej i rzadkie gatunki ryjkowcowatych
(Coleoptera: Curculionidae)
z Kampinoskiego Parku Narodowego

New to the Mazovia Lowland and rare weevil species
(Coleoptera: Curculionidae) from the Kampinos National Park

Dawid MARCZAK¹, Marek WANAT², Robert LASECKI³, Miłosz A. MAZUR⁴

¹Kampinoski Park Narodowy, ul. Tetmajera 38, 05-080 Izabelin;
Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie, ul. Wawelska 14, 02-061 Warszawa;
e-mail: dawid.marczak@gmail.com

²Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław,
e-mail: wanatm@biol.uni.wroc.pl

³ul. Czarnoleska 20a/1, 05-230 Kobyłka; e-mail: petrel@o2.pl

⁴Centrum Studiów nad Bioróżnorodnością, Katedra Biosystematyki, Uniwersytet Opolski,
Oleska 22, 45-052 Opole; e-mail: milosz@uni.opole.pl

ABSTRACT: New data on the occurrence of 16 weevil species from the Kampinos National Park are presented, of which 7 species are recorded from the Mazovia Lowland for the first time. Among them two, *Otiorhynchus repletus* BOHEMAN and *Larinus sturnus* (SCHALLER) figure in the "Polish Red List".

KEY WORDS: Curculionidae, faunistics, new records, Kampinos National Park, Mazovia Lowland, Poland.

W Polsce do rodziny ryjkowcowatych (Curculionidae), nie licząc podrodziny Scolytinae, należą 764 gatunki (WANAT, MOKRZYCKI 2005). Z Niziny Mazowieckiej, na obszarze której znajduje się Kampinoski Park Narodowy, znanych jest 437 gatunków (BURAKOWSKI i in. 1993, 1995, 1997; GOSIK 2006). Wobec braku intensywniejszych badań w okresie powojennym aktualność tej listy staje się problematyczna, ponieważ wiele doniesień pochodzi z XIX i pierwszej połowy XX wieku i nie zostały one potwierdzone współczesnymi znaleziskami.

Na obszarze Kampinoskiego Parku Narodowego, w porównaniu z niektórymi mniejszymi, wcześniej opracowanymi rodzinami ryjkowców jak Attelabidae, Rhynchitidae, Apionidae i Nanophyidae (MARCZAK i in. 2011; MARCZAK i in. 2013), ryjkowcowate (Curculionidae) są wyjątkowo słabo zbadane. Nigdy nie prowadzono na terenie Parku regularnych badań tych chrząszczy, a w literaturze znajdujemy pojedyncze informacje o występowaniu zaledwie 26 gatunków, publikowane przy okazji prac faunistycznych, taksonomicznych i katalogów (BURAKOWSKI i in. 1993, 1995, 1997; KUBISZ i in. 2000; PLEWKA 1981, 2003; SMRECZYŃSKI 1955). Próbując choć trochę wypełnić tę lukę, w niniejszej pracy przedstawiamy dane o 16 gatunkach Curculionidae po raz pierwszy stwierdzonych na obszarze Kampinoskiego Parku Narodowego. Wśród nich jest 7 gatunków nowych również dla Niziny Mazowieckiej. Ze względu na rozległość Parku i zróżnicowanie środowiskowe, dokładniejsze poznanie składu żyjącej tu fauny ryjkowców wymaga wieloletnich intensywnych badań, na co obecnie nie ma większych perspektyw.

Okazy dowodowe znajdują się w kolekcji Kampinoskiego Parku Narodowego oraz w kolekcjach autorów.

W pracy zastosowano następujące skróty: DM – Dawid MARCZAK, KFP – „Katalog fauny Polski”, KPN – Kampinoski Park Narodowy, MM – Miłosz A. MAZUR, MW – Marek WANAT, OOS – obszar ochrony ścisłej, RL – Robert LASECKI. Podział Polski na krainy przyjęto za KFP (BURAKOWSKI i in. 1995). Przy każdym stanowisku podano w nawiasach kod odpowiedniego kwadratu siatki UTM 10×10 km. Gatunki nowe dla Niziny Mazowieckiej zaznaczono gwiazdką [*].

Tournotaris granulipennis (TOURNIER, 1874)

– Pociecha, OOS „Sieraków” (DC89), 16 IV 2010 – 1 ex., złowiony w czerpak z roślinności zielnej na skraju łąki i olsu, leg. DM.

Gatunek o niezbyt dobrze poznanym rozsiedleniu, bardzo rzadko łowiony w Polsce, do niedawna znany jedynie z trzech krain: Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej, Niziny Mazowieckiej i Śląska Dolnego (BURAKOWSKI i in. 1995). Ostatnio wykazany z Wyżyny Lubelskiej (GOSIK i in. 2002). Na obszarze KPN znany z okolic Łomnej i Palmir (BURAKOWSKI i in. 1995; WANAT 2004).

Dodecastichus inflatus (GYLLENHAL, 1834)

– Pociecha, OOS „Sieraków” (DC89), 7 VI 2010 – 1 ex., złowiony w pułapkę typu „Netocia” zawieszoną w próchnowisku dębu, leg. DM.

Gatunek górski, w Sudetach i Karpatach spotykany powyżej 450 m n.p.m., jednak w Polsce jego populacje utrzymują się na wielu niżowych stanowiskach w dolinach Odry oraz Wisły, wzdłuż której dociera aż do Pobrze-

za Bałtyku (BURAKOWSKI i in. 1993; BIAŁOOKI 2005). Pochodzenie tych populacji należy bez wątpienia wiązać z transportem chrząszczy przez okresowo wezbrane wody obu dużych rzek. Z Niziny Mazowieckiej wykazany z okolic Morysinka (TENENBAUM 1931).

Otiorhynchus (s. str.) *repletus* BOHEMAN, 1843

- Truskaw (DC89), 16 VI 2009 – 1 ex., złowiony w czerpak na wrzosowisku, leg. DM; 29 V 2010 – 1 ex., na podmokłej łące, leg. MM;
- OOS „Sieraków” (DC89), 29 V 2010 – 4 exx., złowione na skraju boru porastającego wydmy i olsu, leg. RL;
- Izabelin (DC89), 26 V 2011 – 1 ex., leg. MM.

Rzadki gatunek, znany zaledwie z kilku krain na wschód od Wisły: Niziny Mazowieckiej, Podlasia, Puszczy Białowieskiej, Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, Wyżyny Lubelskiej, Niziny Sandomierskiej oraz Beskidu Zachodniego; w KPN wcześniej wykazany z okolic Truskawia (BURAKOWSKI i in. 1993). Umieszczony na „Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych” w kategorii LC (PAWŁOWSKI i in. 2002).

* *Otiorhynchus* (*Metopiorrhynchus*) *singularis* (LINNAEUS, 1767)

- Ławy (DC79), 25 V 2011 – 1 ex., odłowiony w czerpak z zarośli lilaka – *Syringa vulgaris* L. na gruntach dawnej wsi, leg. DM.

Gatunek częściej spotykany w zachodniej, północnej i południowej części kraju (BURAKOWSKI i in. 1993), w centralnej części znacznie rzadszy i poławiany głównie w siedliskach antropogenicznych (SMRECZYŃSKI 1966).

* *Otiorhynchus* (*Nihus*) *scaber* (LINNAEUS, 1758)

- Ławy (DC79), 9 V 2011 – 1 ex., złowiony w czerpak z roślinności ruderalnej na gruntach dawnej wsi, leg. DM.

Typowo leśny gatunek, występuje prawdopodobnie w całym kraju (BURAKOWSKI i in. 1993).

Larinus sturnus (SCHALLER, 1783)

- Truskaw (DC89), 18 VI 2010 – 1 ex., leg. DM;
- Wiejca (DC69), 29 VI 2010 – 1 ex., leg. DM;
- Stara Dąbrowa (DC79), 17 V 2011 – 1 ex., leg. DM.

Rzadki gatunek, do niedawna znany w Polsce z 9 krain, z Niziny Mazowieckiej podawany ostatnio pod koniec XIX wieku (BURAKOWSKI i in. 1993). Ostatnio wykazany z Gór Świętokrzyskich, Wyżyny Małopolskiej

i Roztocza (GOSIK, ROZWAŁKA 2011) oraz Podlasia (WANAT 2005), najwyraźniej staje się w Polsce coraz częstszy. Umieszczony na „Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych” z kategorią VU (PAWŁOWSKI i in. 2002).

* *Larinus turbinatus* GYLLENHAL, 1836

- OOS „Żurawiove” (DC79), 28 V 2010 – 3 exx., leg. DM;
- Truskaw (DC89), 29 V 2010 – 2 exx., na wrzosowisku, leg. MM.

Tak jak poprzedni do niedawna uznawany był u nas za rzadki gatunek, w KFP podawany zaledwie 7 głównie południowych krain (BURAKOWSKI i in. 1993). Obecnie stał się w Polsce gatunkiem lokalnie pospolitym i szeroko rozmieszczonym, znanym już z 14 krain, także północnych. Żyjąc na kilku pospolitych gatunkach ostów (*Carduus* spp.) i ostrożeń (*Cirsium* spp.) z łatwością zasiedla środowiska przekształcone przez człowieka.

Rhyncolus elongatus (GYLLENHAL, 1827)

- OOS „Sieraków” (DC89), 29 V 2010 – 1 ex., na uschniętej sośnie, leg. RL;
- Ćwikowa Góra (DC89), 29 V 2010 – 37 exx., leg. MW;
- Długie Bagno (DC89), 29 V 2010 – 4 exx., leg. RR;
- Pociecha (DC89), 31 V 2010 – 2 exx., złowione w pułapkę typu „Netocia” zawieszoną na martwej sośnie, leg. DM.

Rzadko obserwowany gatunek saproksyliczny, wyraźnie związany z martwym drewnem drzew iglastych, występujący prawdopodobnie w całym kraju (BURAKOWSKI i in. 1993), jednak spotykany głównie w dużych kompleksach leśnych o częściowo naturalnym charakterze. Na Nizinie Mazowieckiej ostatnio odnaleziony w Puszczy Kozienickiej (GUTOWSKI i in. 2006). Wykazywany z obszaru z KPN z OOS „Czerwińskie Góry” (KUBISZ i in. 2000).

Phloeophagus turbatus SCHOENHERR, 1845

- OOS „Sieraków” (DC89), 30 VI 2010 – 1 ex., złowiony w pułapkę typu „Netocia” zawieszoną na obumierającym grabie, leg. DM.

Rzadki syberyjski gatunek saproksyliczny, osiagający w Polsce zachodnią granicę zasięgu, stwierdzony tylko w 7 głównie wschodnich krainach: Nizinie Mazowieckiej, Puszczy Białowieskiej, Wyżynie Lubelskiej i Beskidzie Wschodnim (BURAKOWSKI i in. 1993), jak również Pobrzeżu Bałtyku (BIAŁOOKI 2005), Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej (SIENKIEWICZ, KONWERSKI 2005) i Podlasiu (WANAT 2005).

Sibinia subelliptica (DESBROCHERS des LOGES, 1873)

- Truskaw (DC89), 29 V 2010 – 1 ex., na wrzosowisku, leg. MM;

– Niepust (DC89), 16 VI 2010 – 5 exx., złowione w czerpak z goździka kartuzka – *Dianthus cartusianorum* L. rosnącego w otoczeniu wrzosu – *Calluna vulgaris* (L.), leg. DM.

Gatunek znany z nielicznych stanowisk w 11 krainach, w tym z Niziny Mazowieckiej (BURAKOWSKI i in. 1997; KUBISZ i in. 1998; WANAT 2005). Ściśle związane z ciepłolubnymi zbiorowiskami murawowymi, gdzie żyje monofagicznie na goździku kartuzku.

Mecinus janthinus GERMAR, 1821

– Truskaw (DC89), 16 VI 2010 – 1 ex., złowiony w czerpak z lnicy pospolitej – *Linaria vulgaris* (L.) MILL., leg. DM.

Rzadki gatunek, znany z 9 krain (BURAKOWSKI i in. 1997; KUBISZ i in. 1998; BIAŁOOKI 2005; WANAT 2005), w tym Niziny Mazowieckiej na podstawie danych sprzed II wojny światowej. Jak dotąd nie stwierdzony w południowo-wschodniej części Polski.

* *Miarus ajugae* (HERBST, 1795)

– Truskaw (DC89), 29 V 2010 – 1 ex., na wrzosowisku, leg. MM.

Najpospolitszy gatunek rodzaju, znany z większości krain na całym obszarze Polski (BURAKOWSKI i in. 1997). Z Niziny Mazowieckiej przypuszczalnie podany już wcześniej pod nazwą *M. campanulae*, która okazała się być nazwą zbiorczą dla kilku bliźniaczych europejskich gatunków (ROUDIER 1966). Właściwy *M. campanulae* jest gatunkiem borealno-górskim i jego występowanie w Polsce nie zostało dotąd potwierdzone (SMRECZYŃSKI 1973, 1976).

* *Rhynchaenus lonicerae* (HERBST, 1795)

– Izabelin (DC89), 26 IV 2011 – 2 exx., złowione na ogrodowej odmianie wiciokrzewu – *Lonicera* sp., leg. DM.

W Polsce notowany z nielicznych stanowisk w 16 krainach (BURAKOWSKI i in. 1997).

* *Orchestes calceatus* (GERMAR, 1821)

– Sieraków (DC89), 30 VI 2010 – 1 ex., leg. MW.

Rzadko spotykany gatunek, znany z 12 krain (BURAKOWSKI i in. 1997; WANAT, SZYPUŁA 1998; ŁĘTOWSKI, GOSIK 2002; WANAT 2005; RUTA 2009).

Homorosoma validirostre (GYLLENHAL 1837)

– Truskaw (DC89), 18 VI 2010 – 1 ex., odłowiony czerpakiem w szuwarze nad brzegiem śródląkowego zbiornika wodnego, leg. DM.

Rzadki gatunek, do niedawna znany tylko z 8 wschodnich krain, w tym z Niziny Mazowieckiej (BURAKOWSKI i in. 1997). Ostatnio wykazany z Podlasia (WANAT, GOSIK 2003), Pobrzeża Bałtyku (BIAŁOOKI 2005) i Śląska Dolnego (WANAT 2009).

* *Scleropterus serratus* (GERMAR, 1824)

– OOŚ „Zaborów Leśny” (DC89), 13 VI 2011 – 1 ex., złowiony w pułapkę Barbera, leg. DM.

Nielotny gatunek uznawany za borealno-górski (KNUTELSKI 2005), choć w Polsce znany jest ze wszystkich południowych krain górskich i wyżynnych oraz wielu oderwanych stanowisk niżowych także na północy, związanych głównie z dolinami większych rzek albo większymi puszciami (BURAKOWSKI i in. 1997).

SUMMARY

In this paper we present first data on the occurrence of 16 species of the family Curculionidae in the Kampinos National Park. Among them 7 species are new for the Mazovia Lowland: *Otiorchynchus singularis*, *O. scaber*, *Larinus turbinatus*, *Miarus ajugae*, *Rhynchaenus lonicerae*, *Orchestes calcaratus* and *Scleropterus serratus*. Two of the newly discovered species, *Otiorchynchus repletus* and *Larinus sturnus*, figure in the “Polish Red List”, respectively in the categories LC (least concern) and VU (vulnerable).

PIŚMIENNICTWO

- BIAŁOOKI P. 2005: On the distribution of some interesting weevil species (Coleoptera: Apionidae, Curculionidae) in Poland. Weevil News, **29**: 1-8.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1993: Chrzęszcze Coleoptera, Ryjkowce – Curculionidae, część 1. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **19**: 1-304.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1995: Chrzęszcze Coleoptera, Ryjkowce – Curculionidae, część 2. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **20**: 1-310.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1997: Chrzęszcze Coleoptera, Ryjkowce – Curculionidae, część 3. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **21**: 1-307.
- GOSIK R. 2006: Dane o rozmieszczeniu korników i ryjkowców (Coleoptera: Scolytidae, Curculionidae) w Polsce. Wiad. entomol., **25** (3): 185-186.
- GOSIK R., ŁĘTOWSKI J., STANIEC B. 2002: Materiały do poznania ryjkowcowatych (Coleoptera: Curculionoidea) wschodniej Polski. Wiad. entomol., **21** (2): 123-124.
- GOSIK R., ROZWAŁKA R. 2011: Nowe stanowiska rzadko spotykanych w kraju ryjkowców (Coleoptera: Curculionidae). Wiad. entomol., **30** (1): 60-62.

- GUTOWSKI J. M., BUCHHOLZ L., KUBISZ D., OSSOWSKA M., SUĆKO K. 2006: Chrząszcze saproksyliczne jako wskaźniki odkształceń ekosystemów leśnych borów sosnowych. *Leś. Pr. Bad.*, **4**:101-144.
- KNUTELSKI S. 2005: Różnorodność, ekologia i chorologia ryjkowców Rezerwatu Biosfery „Tatry” (Coleoptera: Curculionoidea). *Monografie Faunistyczne*, **23**: 1-340.
- KUBISZ D., HILSZCZAŃSKI J., GARBALIŃSKI P. 2000: Chrząszcze (Coleoptera) rezerwatów Czerwińskie Góry I i II i ich otuliny w Puszczy Kampinoskiej. *Parki nar. Rez. Przyr.*, **19** (4): 83–89.
- KUBISZ D., KUŚKA A., PAWŁOWSKI J. 1998: Czerwona Lista Chrząszczy (Coleoptera) Górnego Śląska. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty – Opinie, Katowice, **3**: 8-68.
- ŁĘTOWSKI J., GOSIK R. 2002. Ryjkowcowate (Coleoptera, Curculionoidea: Rhinomaceridae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae) projektowanego rezerwatu „Machnowska Góra”. *Parki nar. Rez. Przyr.*, **21** (4): 471-484.
- MARCZAK D., LASECKI R., MAZUR M.A., WANAT M. 2011: Leaf-rolling weevil (Curculionoidea: Attelabidae, Rhynchitidae) in Kampinos National Park. *Nature Journal*, **44**: 135-140.
- MARCZAK D., WANAT M., LASECKI R., MAZUR M. A. 2013: Materiały do poznania fauny Kampinoskiego Parku Narodowego: Apionidae i Nanophyidae (Coleoptera: Curculionoidea). *Wiad. entomol.*, **32**, 2: 97-104.
- PAWŁOWSKI J., KUBISZ D., MAZUR M. 2002: Coleoptera – Chrząszcze. [W:] GŁOWACIŃSKI Z. (red.): Czerwona Lista Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce. IOP PAN, Kraków: 88-100.
- PLEWKA T. 1981: Niektóre interesujące gatunki owadów fauny Kampinoskiego Parku Narodowego. [W:] SANDNER H. (red.): Entomologia a gospodarka narodowa. Polskie Towarzystwo Entomologiczne, Warszawa–Wrocław: 91-93.
- PLEWKA T. 2003: Pszczoły (Hymenoptera, Apoidea) w środowiskach Kampinoskiego Parku Narodowego i otuliny. [W:] ANDRZEJEWSKI R. (red.): Kampinoski Park Narodowy, **1**: 577-593.
- ROUDIER A. 1966: Notes sur certaines especes du genre *Miarus* STEPHENS. *Bull. Soc. Ent. France*, **71**: 276-295.
- RUTA R. 2009: Chrząszcze (Insecta: Coleoptera) Rynny Jezior Kuźnickich ze szczególnym uwzględnieniem rezerwatu przyrody „Kuźnik”. [W:] OWSIANY P. M. (red.): Rynna Jezior Kuźnickich i rezerwat przyrody Kuźnik – bioróżnorodność, funkcjonowanie, ochrona i edukacja. Muzeum Stanisława Staszica, Piła: 150-177.
- SIENKIEWICZ P., KONWERSKI S. 2005: Rare and endangered beetles (Coleoptera) from Krajkowo Nature Reserve in the middle course of the Warta river in Western Poland. [W:] SKŁODOWSKI J., HURUK S., BARŠEVSKIS A., TARASIUK S. (red.): Protection of Coleoptera in the Baltic Sea Region. Warsaw Agricultural University Press: 57-63.
- SMRECYŃSKI S. 1955: Uwagi o krajowych ryjkowcach (Coleoptera, Curculionidae). III. *Pol. Pismo ent.*, **25**: 9-31.
- SMRECYŃSKI S. 1966: Ryjkowce – Curculionidae: Podrodziny Otiorhynchinae, Brachyderinae. *Klucze do oznaczania owadów Polski*, Warszawa, XIX, **98b**: 1-130.

- SMRECZYŃSKI S. 1973: Bemerkungen zu einigen Arten der Gattung *Miarus* SCHOENHERR, 1826 (non STEPHENS 1831) und Beschreibung einer neuen Art (Coleoptera, Curculionidae). Acta Zool. cracov., **18**: 167-182, 1 pl.
- SMRECZYŃSKI S. 1976: Ryjkowce – Curculionidae: Podrodzina Curculioninae. Klucze do oznaczania owadów Polski, Warszawa, XIX, **98f**: 1-115.
- TENENBAUM S. 1931: Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy, oraz nowe stanowiska gatunków dawniej podawanych, V. Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol., **1**: 329-359.
- WANAT M. 2004: Zjawisko rójki u *Sphenophorus striatopunctatus* (GOEZE, 1777) i *Notaris granulipennis* TOURNIER, 1874 (Coleoptera: Curculionidae). Wiad. entomol., **23** (1): 35-38.
- WANAT M. 2005: Ryjkowce (Coleoptera: Curculionoidea bez Scolytinae) Biebrzańskiego Parku Narodowego i jego otuliny. [W:] DYRCZ A., WERPACHOWSKI C. (red.): Przyroda Biebrzańskiego Parku Narodowego – Monografia. Biebrzański Park Narodowy, Osowiec Twierdza: 301-324.
- WANAT M. 2009: Nowe dane o rozmieszczeniu kilkunastu rzadkich gatunków ryjkowców (Coleoptera: Curculionidae) w Polsce. Wiad. entomol., **28** (2): 132-134.
- WANAT M., GOSIK R., 2003: Materiały do znajomości ryjkowców (Insecta: Coleoptera: Curculionoidea) doliny Bugu. Nowy Pam. Fizjogr., Warszawa, **2** (1-2): 31-52.
- WANAT M., MOKRZYCKI T. 2005: A new checklist of the weevils of Poland (Coleoptera: Curculionoidea). Genus, **16** (1): 69-117.
- WANAT M., SZYPUŁA J. 1998: Interesujące gatunki ryjkowców (Coleoptera: Urodontidae, Curculionidae) ze wschodniej Polski. Wiad. entomol., **17** (2): 85-94.